VINCENT HUNINK

Paul Thissen, Paul Klinkenberg, Peter Pouwels, Teun Theunissen, *De Sint Jansberg, ontwikkeling en teloorgang van 'een der schoonste landgoederen van ons Vaderland'*

Hilversum: Verloren, 2025, 231 p.
ISBN 978 94 6455 189 1, €25

■ Publicaties over lokale geschiedenis die in *Jaarboek Numaga* worden besproken, hebben veelal een duidelijke focus. Ze behandelen een bepaald tijdvak of terrein, vaak met een specifieke invalshoek, zoals archeologie of architectuur, economische en sociale geschiedenis. En niet onbelangrijk, ze hebben een duidelijke band met Nijmegen.

Daardoor valt het in 2025 verschenen boek *De Sint Jansberg* enigszins uit de toon. Het is een boek over het bekende natuurgebied nabij Mook en Plasmolen, slechts een kleine vijftien kilometer zuidelijk van Nijmegen. Maar het gebied ligt vrijwel geheel in een andere provincie, te weten Limburg, en de gevoelde afstand tot de stad lijkt groot. Bovendien verhaalt het boek over allerlei aspecten van de Sint Jansberg, variërend van de landschappelijke en architectonische geschiedenis tot de kunstenaarskolonie die in het midden van de twintigste eeuw in Plasmolen actief was en de watermolens op het terrein.

In de veelheid van behandelde onderwerpen weerspiegelen zich de diverse interesses en achtergronden van de vier verantwoordelijke auteurs.

Paul Thissen is historisch-geograaf, Paul Klinkenberg publiceert over historische cartografie en de Tweede Wereldoorlog in de regio Nijmegen, Peter Pouwels interesseert zich in het bijzonder voor waterhuishouding en molens, en Teun Theunissen is actief bij de Stichting Cultuurbehoud Milsbeek. Het twintigjarig jubileum van die stichting is de aanleiding geweest voor de publicatie van het boek.

Ondanks de beperkte Nijmeegse kleur kan *De Sint Jansberg* toch relevant zijn voor *Numaga*-lezers. Vandaar dat het hier kort besproken wordt.

Het boek bevat drie hoofddelen, waarvan het eerste ingaat op het landschap en de oudere geschiedenis, het tweede op het landgoed en zijn bebouwing, en het derde enkele bijzondere thema's uitlicht. De in totaal elf hoofdstukken (vijf geschreven door een van de vier auteurs, zes door een duo), zijn in principe los van elkaar te lezen, maar beogen uiteraard een samenhangend geheel te presenteren.

De eerste twee hoofdstukken van deel een behandelen de voorgeschiedenis vanaf 240.000 jaar v.Chr. tot de Franse tijd, die begint in 1794, een enorme tijdspanne. En dat in 36 rijk geïllustreerde pagina's! Waar de grote ontwikkelingen in het landschap, met de vorming van de stuwwal, nog de nodige aandacht krijgen, komen de vroegste perioden van menselijke bewoning er vrij bekaaid vanaf. Zo krijgt de Romeinse tijd, met de bekende Romeinse villa van Plasmolen en de Romeinse weg naar het zuiden, slechts zes bladzijden toebedeeld, en wordt de periode tot aan de middeleeuwen kort afgedaan ('eeuwenlang een onbewoonde streek'), waarna het verhaal verder gaat met Sint Jan, de naamgever van de berg. Dat blijkt de grote Johannes de Doper te zijn, wiens naam merkwaardig genoeg in het hele boek niet valt. De naar hem genoemde orde van de johannieters had in Grafwegen een grote boerderij met akkerland en heide in pacht (dezelfde orde was verbonden met de Nijmeegse Commanderie van Sint-Jan). We spreken dan over de dertiende eeuw en later. Ik had wel iets meer willen lezen over die orde, zijn naamgever en de band met het gebied. Hoe dan ook, de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne periode komt gedurende dertien pagina's betrekkelijk ruim aan bod.

Daarna verschuift het accent in hoofdstuk drie naar water en, vooral, watermolens op de Sint Jansberg. Het lijkt een tikje geforceerd om dit onderwerp te laten vallen onder de noemer 'natuur en voorgeschiedenis'.

Deel twee behandelt de geschiedenis van het landgoed, inclusief de diverse fasen van bebouwing. Uitvoerig wordt stilgestaan bij de vele verwikkelingen en wisselende eigenaren gedurende de negentiende en twintigste eeuw (in 34 respectievelijk 22 p.), waarbij de periode van de Tweede Wereldoorlog en de naoorlogse wederopbouw extra aandacht krijgen. Het leest allemaal wel een beetje als een verhaal uit een afgesloten verleden, want van de bebouwing is weinig meer over en het hele terrein is in 1969 verkocht aan Natuurmonumenten. De natuur- en landschapswaarden van de Sint Jansberg zijn in onze tijd duidelijk veel belangrijker dan de vele verdwenen gebouwen. De opgenomen afbeeldingen laten wel ruimte voor een zekere weemoed.

Zijn de delen een en twee al divers, deel drie is dat op voorhand. Maar liefst vijf 'bijzondere thema's' worden speciaal uitgelicht. Allereerst gaat het over de kunstenaars die in de twintigste eeuw naar Plasmolen trokken om zich te laten inspireren door het bijzondere landschap. De Nederlandse schilder Jacques van Mourik was een van de eersten die er kwam wonen. Maar de schilderskolonie trok ook Belgische kunstenaars aan. Na de verwoestingen van de Tweede Wereldoorlog kwamen Van Mourik en anderen terug, maar de hoogtijdagen van de kolonie lagen toch vóór 1940.

Een speciaal, uitgebreid hoofdstuk is gewijd aan het toerisme in Plasmolen en op de Sint Jansberg, dat vooral in de eerste helft van de vorige eeuw een grote bloei kende. Dit hoofdstuk

zal wellicht de meeste lezers trekken en in ieder geval bij velen tot de verbeelding spreken. Ook hier stelen de afbeeldingen de show, vooral de vooroorlogse. Jammer dat de recente toeristische ontwikkelingen, zoals de plezierjachthaven, de stranden en de intussen weer ruim aanwezige lokale horeca, nauwelijks aan bod komen. Ook het verkeer en vervoer vanuit Nijmegen (de Rijksweg, de Maasbuurtspoorweg, de naoorlogse busverbinding) wordt alleen terloops genoemd.

Een opmerkelijk hoofdstuk bespreekt 'de stille krachten van de landgoedeconomie': de boeren (pachters) en arbeiders. Dat is sympathiek, want die beroepsgroepen blijven veelal buiten beeld, ook al doordat er in geschreven bronnen weinig over hen is gedocumenteerd. De auteurs doen zichtbaar hun best om er iets moois van te maken. Zo hebben ze bijvoorbeeld mensen geïnterviewd die zelf of via hun ouders nog herinneringen hebben aan de gang van zaken in het gebied. Al met al levert het hoofdstuk een aardig beeld op van het gewone leven op de Sint Jansberg, zoals gewone mensen dat beleefden.

Twee afsluitende hoofdstukken belichten de Tweede Wereldoorlog op de Sint Jansberg en het gebied als natuurmonument. Zeker het slothoofdstuk levert een welkome verdieping, die de aandacht voor de natuur bovendien in historisch perspectief zet. Zo blijkt ook de bekende twintigste-eeuwse natuurliefhebber Jacques P. Thijsse een band met het gebied te hebben gehad.

De Sint Jansberg is geen strak gecomponeerde historische studie geworden. De grote variatie aan (deel)onderwerpen en de gemaakte keuzes en inhoudelijke accenten laten zien dat het de auteurs om iets anders te doen was. Ze wilden kennelijk vooral een breed opgezet, toegankelijk leesboek maken over een gebied dat hun dierbaar is. Uit alles spreekt een grote liefde voor de streek en zijn geschiedenis, en het boek is met grote zorg en aandacht gemaakt. De talrijke, prachtig uitgevoerde illustraties, zowel foto's als tekeningen en kaarten, waar mogelijk in kleur, maken het boek ook tot een heerlijk bladerboek. In deze uitgave is voor iedereen wat interessants te vinden.

Het mooie boek van de vier auteurs verdient een breed lezerspubliek. Verplichte kost natuurlijk voor inwoners van Plasmolen en directe omgeving. Maar ook een aanrader voor Nijmegenaren die zich buiten de stad willen wagen.